

Tüskés Gábor köszöntése 70. születésnapján

2025. 09. 16.

Hegedüs Béla

Kedves Gábor, kedves kollégák, kedves barátaink, megkezdjük a köszöntést. Azért szólalok meg elsőként, mert a jelenlegi 18. századi osztályon Gábor mellett én vagyok a legrégebbi kolléga, 1998-ban kerültem ide. Gábort akkor ismertem meg, amikor még nem volt osztályvezető, ráadásul akkor sokkal fiatalabb volt, mint én most. Megbeszéltük egymás között az osztályon, hogy a legrégebbi munkatársak mindannyian kapjanak valamilyen szerepet a mai köszöntésben.

Egyrészt ünnepi alkalom ez, köszöntjük Tüskés Gábor professzort a 70. születésnapján, de másrészt nyilván szomorúsággal is eltöltő alkalom, főleg a mi osztályunk számára. Hosszú évek, évtizedek óta az ő vezetése alatt működött és újult meg ez az osztály. Egy saját személyes élményt szeretnék elmesélni, aminek részesei voltatok többen az itt jelenlévők közül. Ez is nagyon régen történt, amikor Gábor olyan új arcát ismerhettem meg (de szerintem mások is közülünk), amit korábban nem ismertem. Az utóbbi fél évben sokszor emlegettünk régi történeteket, kicsit anekdotáztunk korábbi konferenciákról, amikor beszélgettünk az osztályon. Az egyik ilyen történet, hogy 2002. október 10-én az osztályunk Gábor vezetésével és a Grimmshausen Gesellschaft társszervezésében rendezte meg a *Das Ungarbild in der deutschen Literatur der frühen Neuzeit* című konferenciát. Október 10. volt a nyitónap, és a nyitóelőadások után összegyűltünk az Akadémia dísztermében. Meglepően sokan voltunk, úgy emlékszem, gyakorlatilag tele volt a díszterem. Csörsz Rumen Istvánék esti koncertje következett (Musica Historica együttes, Georg Daniel Speer: *Musicalisch-Türkischer Eulen-Spiegel*, 1688). Összegyűltünk, és azt hallottam, amit különösen szeretek, hogy bármerre fülelek, négy nyelven beszélget mindenki mindenkivel. Tehát már ez felemelő érzés volt a gyönyörű díszteremben. És egyszer csak Gábor szót kért. Ez még az okostelefonok előtti időszakban történt, amikor ha jött egy hír, akkor azt hírvivő hozta, aki a jó hírt megosztotta a többiekkel. Nem tudtuk, hogy Gábor miért kér szót. Elcsendesedett a terem, és csak elérzékenyülve tudok visszagondolni arra a pillanatra, amikor bejelentette emlékeim szerint németül, de lehet, hogy magyarul is: most kapta a hírt, hogy Kertész Imre személyében Magyarországnak irodalmi Nobel-díjasa van. Ez egy olyan pillanat volt, amikor először elcsendesedett mindenki, aztán az öröm elöntötte a termet. Tényleg elérzékenyült mindenki, mindenféle nyelveken egymáshoz fordultunk, beszéltünk, gratuláltunk egymásnak, függetlenül attól, hogy ki milyen nemzetiségű. Ezt a kegyelmi pillanatot most csak azért szerettem volna felidézni, mert ahhoz, hogy ilyen hatás érvényesüljön ott a teremben, kellett a hírvivő személye, aki ezt megosztja, és ahogyan megosztja velünk a hírt. Ma már ez nem volna lehetséges, mert mindenki azonnal értesül bármiről, ha ránéz a mobiltelefonjára, de akkor még létezett ilyen pillanat. Olyan alkalom volt ez az elmúlt 27 évben, amióta itt vagyok az intézetben, amire mindig emlékezni fogok, és ami a hírvivő személyéhez, aki jelen esetben Tüskés Gábor, nagyon szorosan kötődik.

Ennyit szerettem volna személyes történetként elmesélni az elején. Most a meghirdetett program szerint folytatódik a köszöntés: nagy szeretettel kérem Fried István professor emeritus tanár urat, hogy tartsa meg az első beszédet.

Fried István

Mélyen tisztelt kolleginák és kollégák! Kedves ünnepelt és családja! Amikor Lengyel Réka felkért, hogy tartsak laudációt, akkor nagyon megijedtem. Nem azért, mert bár az én koromban már sokat nem tud az ember, egy laudációt azért meg tud fogalmazni, hanem mert az ünnepeltünk kutatási területe meg az enyém, nem esnek egybe, így hát csak teljesen amatőrként gondolhatok arra, hogy ez a széles spektrumú, Tüskés Gábor életművévé összeállt kutatási projektum mégis mennyi érintkezési pontot kínál azoknak is, akik más területeken mozognak. Az ünnepelt olyan pályát futott be, ritka elszánt és kitartó életműépítéssel, nem hagyva magát befolyásolni semmiféle külső és csábító eltérítő körülményektől, amely még a más részdiszciplínákban dolgozók érdeklődését is mindenképpen megérdemli.

Az első akadály talán az volt, hogy Tüskés Tibor fiából Tüskés Gáborra kellett válnia. Ez nem volt könnyű feladat, mert Tüskés Tibor nemcsak Pécs kulturális történetében, irodalomtörténetében, sajtótörténetében vállalt kiemelkedő szerepet, hanem olyan jó ízlésű ember volt, aki tudta, hogy a jó irodalom jobb, mint a rossz irodalom. És ezzel szembement a hatalommal. Megrótták például azért, mert Mészöly Miklóst közölt, bármilyen furcsán hangzik is ma ez. Az *ablakmosó* körül – ami színdarab, és valószínűleg nem Mészöly legjobb műve – olyan botrány kerekedett, hogy Mészöly-kutatók nem győzik vizsgálni, kimutatván a hatalom ostobaságait. Ahogy mondani szokás, a jó mindig elnyeri méltó büntetését, ennek következtében Tüskés Tibort felmentették, azaz kirúgták a Jelenkor szerkesztőségéből. Betettek a helyére valakit, akiről azt hitték, hogy majd mindennek az ellenkezőjét fogja csinálni. Óriási tévedés volt, mert rövid idő után Szederkényi Ervin ott folytatta, ahol Tüskés Tibor abbahagyni kényszerült. Ugyanakkor Tüskés Tibor nevéhez fűződik egy olyan Kodolányi-monográfia, amely kiemelkedő teljesítmény, és a mai napig nem nélkülözhető. (Pedig aki egy kicsit bepillantott a Kodolányi-életműbe, tudhatja, hogy az tele van ellentmondásokkal a szélsőbaltól a szélsőjobb, a magyar parasztregegy vagy történelmi regény álmától az ősvilág regényesítéséig, ami bizony egy filológus számára egyrészt kincs, másrészt pedig majdnem leküzdhetetlen nehézség.)

Tehát egy ilyen családi indíttatás után kialakítani a saját profilt vagy úgy lehet, hogy az ember élesen szembefordul az apai hagyatékával – ez nem történt meg, sőt ennek az ellenkezője történt –, vagy pedig felfogja azt, hogy minőség csak egyféle van. Mindegy, hogy valaki folyóiratot szerkeszt vagy az intertextualitás problémáit keresi a 17–18. században, minőségi munkát kell végezni, és akkor még a generációs különbségek között is inkább az összekötő szálak érvényesülnek. Tehát ami másnál esetleg akadály lehetett volna, az itt előrevivő tényező. Olyannyira, hogy most már a Tüskés családnak három nemzedéke munkálkodik irodalmunk, kultúránk fehér foltjainak részbeni eltüntetésén. Ez nem akármilyen teljesítmény.

A másik mondanivalóm akár kényes kérdésnek is nevezhető: az úgynevezett nemzeti tudományok kérdése. Tudjuk, hogy nemzeti fizika nincs, vagy nemzeti matematika sincs, de hogy az irodalom és a nyelvtudomány, meg a történelem nemzeti tudomány volna, tehát ott nem kell, vagy nem olyan fontos, hogy Mosonmagyaróváron túlra tekintsünk. Ha Tüskés Gábor munkásságát végignézzuk, azt tapasztaljuk, hogy amire ő adta a fejét, az az intermedialitás, az irodalom és a képzőművészet vagy alkalmazott képzőművészet vizsgálata mellett a különböző nyelvű és indíttatású irodalmi alkotások összefogó vizsgálata, amely nem marad meg a Nyíregyháza és Sopron közti területen, hanem ahogy mondani szokás, európai kontextusban kapja meg a megfelelő értelmezését.

És az sem igaz, hogy kifejezetten magyar íróról, akinek gondolatai nem repülnek tovább Magyarország területén túl, ne lehetne a nemzetközi közvéleménynek monografikusan

kidolgozott képet adni. Tüskés Gábor munkásságáról elmondhatjuk, hogy a provinciális és beszűkült szemlélet eleven cáfolata, ez pedig nem akármilyen érdeme. Nyilván nem ő az egyedüli, de egyike azoknak, akiknek személyes hozzájárulása mellett szerkesztői munkája is azt igazolja, hogy csak nemzetközi összefogással, a külföldi eredmények kritikus szemléletével és nem mechanikus átvételével lehet eredményt elérni. Igen neves, mondhatni a német tudományosság élvonalába joggal sorolt professzorok hozzájárulásával olyan tanulmányköteteket produkált, amelyek szinte a kora újkortól a huszadik századig, sőt talán a huszonegyedikig ívelő tematikával igazolják a magyar kultúra és irodalom, a magyar mentalitás mély európai beágyazottságát. Ebből ő soha nem engedett, és ebből nem is szabad engedni.

Goethe azt írja egy allegorikus nőalak, Makarie szájába adva, hogy nincs patrióta művészet és tudomány (ezt Márai németül idézi naplójában, Tandori a patrióta szót *hazafiasnak* fordította). Az emberiségnek ugyanis van különböző nyelvű tudományossága, amely jórészt egyfelé tart, még akkor is, ha ez nem mindig érzékelhető. Tüskés Gábor tanulmányköteteiben, monografikus feldolgozásaiban, szerkesztéseiben beigazolódik, hogy a magyar irodalom is világirodalom. Tehát nincsenek külön európai irodalmak és magyar irodalom, hanem a magyar irodalom is európai irodalom. Nemcsak célzatában, eszközeiben, hanem egyszerűen a létezésében. Nem fölzárkózott, hanem most is ott van, ahogyan kezdettől fogva ott volt. Ezért is hálás vagyok Tüskés Gábornak, hogy megerősített ebben a meggyőződésemben.

Ha személyes, tudományos kötődéseket keresek Tüskés Gábor munkásságával, több ilyen is van. Említhetem például a Tersánszky Józsi Jenőről 2015-ben német nyelven megjelent monográfiáját, amelyhez a Grimmelshausen Társaság elnöke írt előszót. És hogy németül jelent meg, azt jelzi, hogy ezek szerint németül is lehet magyar íróról – és nemcsak Márairól – monográfiát publikálni. Aztán Jókai 200 éves évfordulója miatt – bár Grimmelshausenhez képest ugyan csitri – emléthetem kamaszkorom egyik élményét, amikor a szüleim észrevették, hogy a *Rákóczy fiát* olvasom, aminek a harmadik része Rodostóban játszódik. Tudjuk, hogy az 1700-as évek elején magyar irodalmi élet lényegében csak Rodostóban volt, a két legnagyobb magyar író élt ott. Egyikük ugye nem magyarul írt (visszatérve a magyarság–európaiság kérdésére), másikuk viszont magyarul írt, olyan nyelven, amit azóta is érthetünk. Mikes Kelemen szereplője ennek a regénynek, Jókai pedig megpróbálja az ő leveleinek stílusában megjeleníteni a Mikes-figurát. Ehhez később Gábornak a Mikesről, Rákócziról írott tanulmányait vettem elő segédanyagul, hogy ne csak Thaly Kálmánra hivatkozzak, és ott nem Jókait, hanem magamat ellenőriztem, hogy megfelelő kritikával tudjam az adatokat összekombinálni. Nem Thaly Kálmán és nem Jókai módján, hanem a filológus módján. Mikessel kapcsolatban korábban legalábbis az én nemzedékem azt hitte, hogy Hopp Lajos után (aki ennek az intézetnek a dolgozójaként, osztályvezetőjeként óriási munkát végzett a kritikai kiadással) már semmit nem lehet mondani. Pedig rengeteg mindent lehet mondani, mert az idő nem áll meg, és egyre újabb módszerek és adatok merülnek föl. Ez pedig nekem nagyon segített abban is, hogy egy egészen más indíttatásból Jókait jobban megértsem, legalábbis az indítékairól legyen valami halvány fogalmam.

Most kellene valami jókívánságot kitalálni, de már mindent kitaláltak előttem. Goethe is azt írta, hogy minden okos dolgot kitaláltak már előttünk, de hát szlovákul nem mondhatom, mert azt hiszem, azt csak egy törpe minoritás értené. Németül már többször elsütöttem a *bis hundert und zwanzigot*, hát marad a nobilissima lingua, azaz *multos annos*, de mielőtt befejezném, most jutott eszembe, hogy egy üzenetet a *Rákóczy fiából* kiindulva átadjak: Kedves Gábor! Özvegy Bercsényi Miklósné, Kőszegi Zsuzsika, csókoltat.